

Onbegrepen maakt onbemind

De reikwijdte van artikel 359 lid 2 Sv

*G.H. Meijer en D. Emmelkamp**

1. Inleiding

Per 1 januari 2005 is de ‘Wet bekende verdachte’¹ in werking getreden. Uitgangspunt van deze wet is – kort gezegd – dat de strafrechter in zijn vonnis gemotiveerd dient in te gaan op hetgeen partijen verdeeld houdt en kan volstaan met slechts een opsomming van de door hem gehanteerde bewijsmiddelen in het geval er sprake is van een gaaf bekende verdachte.

Onderdeel van de wet is de wijziging van artikel 359, tweede lid Sv in die zin dat dit lid is aangevuld met een tweede volzin, die luidt: ‘Het vonnis geeft, indien de beslissing afwijkt van door de verdachte dan wel door de officier van justitie uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, in het bijzonder de redenen op die daartoe hebben geleid.’

Bezien we dit artikel dan kan in elk geval gesteld worden dat het artikellid de motiveringsplicht van de rechter wijzigt ten aanzien van uitdrukkelijk aangedragen standpunten van de officier van justitie die substantieel afwijken van de zienswijze van de rechter.² Deze wijziging past in de ontwikkeling van ons strafrecht naar een contradictoir stelsel³, zoals dat ook tot uitdrukking komt in het rapport *Strafvordering 2001*⁴.

Wij stellen in dit artikel de vraag aan de orde of de tweede volzin van artikel 359, tweede lid Sv ook een verruiming in de motiveringsplicht van de rechter ten aanzien van de verdachte met zich meebrengt met name waar het gaat om bewijsverweren ten opzichte van de situatie tot 1 januari 2005. Anders gezegd: is de aanvulling als hiervoor genoemd slechts codificatie van de vóór 1 januari 2005 bestaande motiveringsplichten van de rechter of is er sprake van een verruiming van de motiveringsplicht ten aanzien van bewijsverweren?

Wij trachten een antwoord te geven op deze vraag (met name) aan de hand van de wethistorie enerzijds en de meest recente jurisprudentie van ons hoogste rechtscollege anderzijds. Daarnaast zal een aantal recente arresten behandeld worden. Ook zal kort worden

* Vice-president van de rechtbank Zwolle-Lelystad respectievelijk student aan de Universiteit van Amsterdam.

¹ Wet van 10 november 2004, *Stb.* 2004, 580.

² HR 3 oktober 2006, *NJ* 2006, 549.

³ J.W. Fokkens, ‘De wijziging van artikel 359 lid 2 Sv: een stap op weg naar een contradictoir strafproces’, in: A. Hartevelt, D.H. de Jong & E.F. Stamhuis, *Systeem in ontwikkeling* (Knigge-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005.

⁴ Rapport onderzoeksproject *Strafvordering 2001*, Deventer: Kluwer 2001.

ingegaan op het ‘Promis-project’ welke gezien zijn doel relevant is voor de hier te bespreken materie.

2 Situatie tot 1 januari 2005

Reeds in 1926 bepaalde de Hoge Raad dat de rechter in zijn vonnis niet expliciet hoeft in te gaan op bewijsverweren omdat de weerlegging daarvan valt te lezen in de gemotiveerde bewezenverklaring: ‘Geen wettelijke bepaling verplicht den rechter, indien de verwerping eener verdediging reeds ligt opgesloten in de bewezenverklaring van een deel der aanklacht, in zijn uitspraak nog te vermelden, dat hij het aangenomen bewijs niet ontzenuwd acht door de omstandigheden, waarop verdachte tot het tegenbewijs beroep heeft gedaan.’⁵

Ons hoogste rechtscollege was dus strikt in de leer en volgde daarmee ons strafvorderlijk stelsel waarin was geregeld dat er één uitzondering op de motiveringsplicht van de strafrechter bestond namelijk bij verweren die zien op de vraag of het strafvorderlijke bewijs is geleverd, de eerste hoofdvraag van artikel 350 Sv. Dat ten aanzien van de andere hoofdvragen wel gemotiveerd beslist moet worden blijkt uit hetgeen onder meer is bepaald in de artikelen 358, derde lid Sv jo. 359, tweede lid Sv (oud) en artikel 359, vijfde lid Sv. In de loop der jaren is op de basisregel, dat niet gerespondeerd behoeft te worden op bewijsverweren, een aantal uitzonderingen tot stand gekomen. Eén daarvan volgt uit de wet, de andere vier volgen uit de jurisprudentie.

De wettelijke uitzondering vloeit voort uit artikel 360 Sv en regelt de bijzondere verhoren bij de rechter-commissaris.⁶ Volgens de Memorie van Toelichting geldt deze motiveringsplicht ook indien de verklaring van de bijzondere getuige niet is betwist.⁷

De eerste jurisprudentiële uitzondering doet zich voor in het geval de verdediging verweer voert dat ziet op de onrechtmatigheid van verkregen bewijsmiddelen.⁸ In het geval de rechter het (bestreden) bewijsmiddel gebruikt, zal hij dat verweer expliciet en gemotiveerd moeten weerleggen. Achtergrond is dat wanneer de rechter niet zou motiveren, maar wel het gewraakte bewijsmiddel zou bezigen, het verweer onbeantwoord zou blijven en ook niet is te lezen in de aanvulling van de bewijsmiddelen. De rechter moet dus aangeven dat hij het verweer in overweging heeft genomen en motiveren waarom hij het er niet mee eens is.

⁵ HR 20 december 1926, *NJ* 1926, p. 56.

⁶ De minderjarige, de bedreigde of de anonieme getuige (of een schriftelijke verklaring van de anonieme getuige).

⁷ C.P.M. Cleiren en J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafvordering*, Deventer: Kluwer 2007, p. 1063.

⁸ HR 18 april 1978, *NJ* 1978, 365 (Erwtenpistoolarrest).

De tweede categorie bewijsverweren waar de rechter volgens de Hoge Raad in beginsel expliciet op moet reageren zijn de (uitdrukkelijk onderbouwde) verweren die zien op de vraag naar de betrouwbaarheid van bewijsmateriaal. Deze categorie is op te delen in twee groepen: de betwiste verklaring van anonieme getuigen⁹ en de betwiste onderzoeksmethoden of de toepassing daarvan¹⁰. In de praktijk gaat het met name om de tweede groep van verweren waarvan in bestendige jurisprudentie is aangenomen dat (gemotiveerde) betwisting van een bepaalde onderzoeksmethode dan wel de toepassing daarvan, de rechter verplicht om hier expliciet op te reageren. In het geval een onderzoeksmethode wordt bestreden dan zal dat verweer er veelal toe strekken hetgeen uit die methode is voortgekomen als onbetrouwbaar te kwalificeren en buiten het bewijs te laten. Als de rechter de vruchten van dat onderzoek ondanks het verweer wel rechtmatig acht, zal hij moeten aangeven waarom hij dat vindt. Doet hij dat niet, dan blijft het verweer onbeantwoord en zal onduidelijk blijven of de gebruikte methode rechtmatig is of niet.

De derde categorie van bewijsverweren zijn de zogeheten Dakdekkerverweren, vernoemd naar een arrest uit 1982¹¹. Bij een dergelijk verweer legt de verdachte een wetsterm anders uit dan in de tenlastelegging is gebeurd, met als mogelijk gevolg dat een deel van de tenlastelegging niet gekwalificeerd kan worden, zodat vrijspraak moet volgen. Qua vorm is dit een bewijsverweer, doch inhoudelijk is het een kwalificatieverweer. Tijdens de procedure die voorafging aan dit arrest was verdachte ter zake van belastingfraude vervolgd. In het Dakdekkerarrest werd aangenomen dat het Hof ten onrechte niet uitdrukkelijk had gereageerd op het verweer dat verdachte geen werknemer was in de zin van artikel 2 WWV, maar een zelfstandige ondernemer. Een honorering van dit verweer zou tot een vrijspraak leiden omdat in dat geval het tenlastegelegde niet bewezen kon worden. Nu het Hof niet expliciet op het verweer van verdachte had beslist is er volgens de Hoge Raad sprake van een motiveringsgebrek.

De vierde en laatste categorie waar de rechter verplicht is expliciet te reageren betreft de zogeheten Meer en Vaartverweren¹². Dergelijke verweren kenmerken zich door een verklaring van de verdachte over hetgeen hem verweten wordt, die door de gebezigde bewijsmiddelen in het vonnis niet wordt weerlegd. Normaal gesproken is het zo dat een verklaring van een ontkennde verdachte wordt weerlegd door de gebezigde bewijsmiddelen. Als een verdachte zegt dat hij het niet gedaan heeft dan blijkt uit de

⁹ HR 2 juli 1990, *NJ* 1990, 692 en HR 2 oktober 1990, *NJ* 1991, 130.

¹⁰ HR 14 maart 1989, *NJ* 1989, 747 en HR 9 maart 1993, *NJ* 1993, 407.

¹¹ HR 16 februari 1982, *NJ* 1982, 411 (Dakdekker).

¹² HR 1 februari 1972, *NJ* 1974, 450 (Meer en Vaart).

bewijsmiddelen op grond waarvan een veroordeling tot stand komt dat de rechter hem niet gelooft. Bij een Meer en Vaartverweer ligt dat anders. Daar is het zo dat de verklaring van de verdachte niet wordt weerlegd door de gehanteerde bewijsmiddelen en is de alternatieve lezing van de verdachte in die zin van belang dat uitgaande van dit alternatief geen bewezenverklaring kan volgen. Met andere woorden: er zit een ‘gat’ in de bewezenverklaring. Als de rechter toch tot een bewezenverklaring komt zal hij moeten motiveren waarom hij de alternatieve lezing van de verdachte niet volgt. Het is wel belangrijk in te zien dat bij Meer en Vaartverweren de rechter niet altijd verplicht is om te motiveren: in het geval dat de verklaring van de verdachte zeer ongeloofwaardig is.¹³

Conclusies

Indien een bewijsverweer niet onder een van voormelde groepen uitzonderingen te rangschikken was, dan behoefde daarop niet expliciet gerespondeerd worden door de rechter. De weerlegging van dat verweer kon immers, zoals reeds gezegd, worden gelezen uit de opsomming van de door de rechter gehanteerde bewijsmiddelen.

Om te bepalen of de toevoeging van de tweede volzin van artikel 359, tweede lid Sv een codificatie dan wel een verruiming is ten opzichte van de bestaande motiveringsplicht ten aanzien van door de verdediging aangevoerde bewijsverweren, is het onder meer van belang te bekijken wat ons hoogste rechtscollege destijds heeft bewogen tot voormelde jurisprudentie en wat redengevend is geweest bij de invoering van voornoemde tweede volzin.

Wat de jurisprudentie omtrent het viertal categorieën bewijsverweren gemeen heeft, is dat in die situaties volgens de Hoge Raad niet kon worden volstaan met het slechts opnemen van de gebezigde bewijsmiddelen ter verwerping van een bewijsverweer, juist omdat de reden van die verwerping niet expliciet uit het gebruik van de bewijsmiddelen kan worden gelezen. In dergelijke situaties is de rechter, aldus de Hoge Raad, genoodzaakt aanvullend te motiveren.

Een voorbeeld ter verduidelijking: het verweer van verdachte dat de verklaring van getuige B niet geloofwaardig is wordt impliciet weerlegd door de rechter door in de opsomming van de bewijsmiddelen die verklaring te gebruiken. Met andere woorden: het is duidelijk dat de rechter het niet met verdachte eens is. Hij acht de verklaring wel geloofwaardig. In dit geval bestond geen responsieplicht. Echter, het verweer van verdachte

¹³ De lezing van de verdachte dat het slachtoffer in het mes viel dat diens broer in handen had, is zodanig ongeloofwaardig dat zij zonder motivering van de hand kan worden gewezen. Zie Rb. Dordrecht 29 juni 2004, NS 2004, 299.

bevattende een verklaring van verdachte die niet strijdig is met de door inhoud van de door de rechter gehanteerd bewijsmiddelen wordt door louter de opsomming van de bewijsmiddelen niet weerlegd. Hier is de opsomming dus ontoereikend en zal nader moeten worden gerespondeerd op dat (Meer- en Vaart)verweer.

De motiveringsverplichtingen voortkomend uit voormelde jurisprudentie strekken onzes inziens dus tot het aanvullen van het strafvorderlijke motiveringsmodel, zoals dat voortvloeit uit het bepaalde in de (toenmalige) artikelen 358, lid 3 jo. 359 lid 2 Sv, daar waar dit model ten aanzien van de impliciete motivering op gevoerde bewijsverweren, door slechts te verwijzen naar de opsomming van de bewijsmiddelen, strafvorderlijk in essentie tekort schoot. De ratio van deze motiveringsverplichting ten aanzien van bewijsverweren lijkt, zo bezien, die van het dichten van hiaten in het strafvorderlijk motiveringsmodel zoals dat gold tot 1 januari 2005.

3. De nieuwe wetgeving en haar redengeving

Zoals gezegd is in het kader van de invoering van de ‘Wet bekende verdachte’ per 1 januari 2005 aan het tweede lid van artikel 359 Sv een tweede volzin toegevoegd inhoudende dat de strafrechter in zijn vonnis dient te responderen op door de verdediging dan wel de officier van justitie uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, indien hij daarvan afwijkt. Bij het indienen van het oorspronkelijke amendement – dat overigens niet wezenlijk afwijkt van de tekst van de huidige tweede volzin van artikel 359 lid 2 Sv¹⁴ – is door de indieners verwezen naar een opmerking van de minister van Justitie in het kader van de op het project Strafvordering 2001 gevolgde herzieningen in het Wetboek van Strafvordering, die als volgt luidde: ‘Gebrek aan inzicht in het gewicht van de factoren die bij het vervolgingsbeleid of het nemen van de rechterlijke beslissing een rol hebben gespeeld of een gebrek aan overtuigingskracht van de motivering in het vonnis kunnen de geloofwaardigheid van de strafrechtspleging in het geding brengen.’ Tegen deze achtergrond mag van het openbaar ministerie en de rechter verwacht worden dat zij zich rekenschap geven van de invloed die van een beslissing of uitspraak kan uitgaan op het maatschappelijk debat.¹⁵ Uit de toelichting bij het amendement blijkt dat het ten doel heeft de motiveringsplicht van de rechter te verzwaren. Meer dan thans het geval is moet een rechterlijke uitspraak inzicht geven in de

¹⁴ Amendement van de leden Wolfsen en Griffith, *Kamerstukken II* 2003/04, 29 255, nr. 7.

¹⁵ *Kamerstukken II* 2003/04, 29 255, nr. 7.

redenen die hebben geleid tot de aard en de hoogte van de opgelegde straf en maatregel, aldus de toelichting.

Daarbij vangt de Memorie van Toelichting aan met de volgende frase: ‘Met een goede motivering van strafvonnissen zijn verschillende belangen gediend. Zo worden beslissingen die in het strafvonnis genomen worden en de afwegingen die daarbij een rol hebben gespeeld, door de motivering inzichtelijk gemaakt voor de verdachte, het openbaar ministerie, eventuele slachtoffers en de samenleving.’

Daarnaast legt de minister in de Memorie van Toelichting het wetsvoorstel als uit in de lijn van het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*: ‘Daarmee is een oplossing gekozen die dichter in de buurt ligt van voorstellen gedaan in het kader van het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*. Als leidende gedachte wordt genomen dat de verwerping van gemotiveerde verweren door de rechter met redenen moet worden omkleed. Anderzijds wordt bij eenduidige erkenning van de tenlastelegging door de verdachte genoeg genomen met een bewijsconstructie die bestaat uit een ‘summiere aanduiding’ van bewijsmiddelen. Het wetsvoorstel sluit bij deze voorstellen aan door, voor zover sprake is van een bekentenis, een opgave van bewijsmiddelen te laten volstaan.’¹⁶

Aldus kan geconcludeerd worden dat vooral overwegingen van maatschappelijke aard (zoals de roep om meer inzichtelijkheid in vonnissen en toenemende kritiek op het functioneren van de rechterlijke macht) en te constateren ontwikkelingen in de richting van een meer contradictoir proces (zoals o.a. weergegeven in het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*) hebben geleid tot de invoering van de tweede volzin van het tweede lid van artikel 359 Sv, het leerstuk van de uitdrukkelijk onderbouwde standpunten.

Deze redengeving is een geheel andere dan die ten grondslag lag aan de jurisprudentie met betrekking tot bewijsverweren, zoals in hoofdstuk twee ruim aan de orde is gesteld. Redengevend daarvoor was het aanvullen van het strafvorderlijk motiveringsmodel daar waar dit ten aanzien van de impliciete motivering op gevoerde bewijsverweren, door slechts te verwijzen naar de opsomming van de bewijsmiddelen, in essentie tekort schoot.

Op basis hiervan stellen wij vast dat de redengeving van de wijziging van artikel 359, tweede lid Sv, zoals hiervoor aangegeven, de (juridisch-technische) problematiek van specifieke hiaten in het strafvorderlijk motiveringsmodel ontstijgt, en dat de toepassing ervan dan ook in een ruimer perspectief moet worden geplaatst.

¹⁶ *Kamerstukken II 2003/04*, 29 255, nr. 3.

Wij concluderen dat met de wijziging van artikel 359, tweede lid Sv de wetgever een verruiming van de responsieplicht voor de rechter heeft beoogd. In het navolgende menen wij dit tevens te kunnen aantonen aan de hand van recente jurisprudentie van ons hoogste rechtscollege.

4. Jurisprudentie

Sinds 1 januari 2005 heeft de Hoge Raad zich meerdere malen uitgesproken over de toepassing van artikel 359, tweede lid Sv. Wij zullen ons echter beperken tot de meest in het oog springende arresten.

Het eerste arrest dat zag op de uitleg van de uitdrukkelijk onderbouwde standpunten, alsmede de omvang van de motiveringsplicht mag worden aangeduid als een standaardarrest.¹⁷ Wat die standpunten betreft overweegt de Hoge Raad dat op grond van de gebezigde woorden in ieder geval kan worden aangenomen ‘dat niet ieder ter terechtzitting ingenomen standpunt bij niet-aanvaarding noopt tot een gemotiveerde overweging.’¹⁸ De Hoge Raad vervolgt de lijn die is ingezet bij een eerder arrest uit 2004¹⁹ dat ging over het beroep op schending van een vormvoorschrift. In dat arrest werd gesteld dat een ingenomen standpunt slechts gemotiveerd verworpen moest worden wanneer het ‘duidelijk, door argumenten geschraagd en voorzien van een ondubbelzinnige conclusie ten overstaan van de feitenrechter naar voren gebracht [was].’²⁰

De overweging die de Hoge Raad daartoe gebruikte luidde als volgt: ‘Met het oog daarop mag van de verdediging die een beroep doet op schending van vormverzuim als bedoeld in artikel 359a Sv, worden verlangd dat duidelijk en gemotiveerd aan de hand van de die factoren wordt aangegeven tot welk in artikel 359a Sv omschreven rechtsgevolg dit dient te leiden. Alleen op een zodanig verweer is de rechter gehouden een met redenen omklede beslissing te geven’²¹. Wil een standpunt, als in artikel 359, tweede lid Sv, de rechter tot respons verplichten dan zal het aan deze criteria moeten voldoen.

Het tweede punt dat in dit arrest wordt besproken is de reikwijdte van de motiveringsverplichting. Artikel 359, tweede lid Sv verandert niets aan de vrijheid van de feitenrechter ten aanzien van de selectie en waardering van het geponeerde bewijsmateriaal en

¹⁷ HR 11 april 2006, *NJ* 2006, 393 (m.nt. Y. Buruma).

¹⁸ HR 11 april 2006, *NJ* 2006, 393, r.o. 3.7.1.

¹⁹ HR 30 maart 2004, *NJ* 2004, 376.

²⁰ HR 11 april 2006, *NJ* 2006, 393, r.o. 3.7.1.

²¹ HR 30 maart 2004, *NJ* 2004, 376, r.o. 3.7.

niets aan de keuze en weging van de factoren die belangrijk zijn voor het opleggen van een straf of een maatregel.²² De rechter zal wel in bepaalde gevallen zijn beoordeling van het bewijs nader moeten motiveren. Dit kan zich voordoen in de meest uiteenlopende situaties die niet van tevoren te beschrijven zijn en dus ook niet in algemene regels zijn te formuleren. De aard van het onderwerp en de inhoud en indringendheid van de aangevoerde argumenten moeten hierbij een rol spelen.

Dit neemt niet weg dat er wel een aantal vuistregels zijn te geven:

- a. De motiveringsplicht geldt, zoals gezegd, slechts bij de niet aanvaarding van een ter terechtzitting ingenomen en ‘uitdrukkelijk onderbouwd’ standpunt.
- b. De motiveringsplicht geldt niet indien in de einduitspraak niet wezenlijk wordt afgeweken van een standpunt. Dat kan zich ook voordoen in het geval van een afwijking van de eis van het openbaar ministerie of het standpunt van de verdediging ter zake van een beperkt belang ten aanzien van het bewijs.
- c. De omvang van de motiveringsplicht is afhankelijk van de aard van het onderwerp en de mate waarin wordt afgeweken van het ingenomen standpunt. Zo kan bij afwijking van een ‘uitdrukkelijk onderbouwd standpunt’ van het openbaar ministerie of van de verdediging met betrekking tot de bewijsbeslissing met een beperkte motivering worden volstaan indien de afwijking slechts een onderdeel en niet de gehele tenlastelegging betreft.
- d. De motiveringsplicht gaat niet zo ver dat bij de niet-aanvaarding van een ‘uitdrukkelijk onderbouwd standpunt’ op ieder detail van de argumentatie moet worden ingegaan.²³

In een recenter arrest²⁴ werd een verdachte vervolgt ter zake van het in vereniging plegen van een ramkraak te Geldrop. Het tweede cassatiemiddel houdt in dat het Hof ten onrechte voorbij is gegaan aan het verweer dat verdachte niet betrokken kan zijn geweest bij de ramkraak. De verdediging heeft onder andere aangevoerd dat de mobiele telefoon van verdachte voor het laatst om 01:46 te Arnhem is gebruikt althans door een zendmast in Arnhem is gepeild. De verdediging acht dit van belang omdat Geldrop 110 kilometer van Arnhem verwijderd ligt, de ramkraak tussen 02:30 en 02:50 plaats zou hebben gevonden en zij het zeer onwaarschijnlijk acht dat de verdachte in drie kwartier (plankgas) van Arnhem naar Geldrop is gereden om zich daar te voegen bij de mededaders en vervolgens met hen de ramkraak te plegen. De verdediging heeft voorts aangevoerd dat het onwaarschijnlijk is dat verdachte zich een alibi

²² HR 11 april 2006, *NJ* 2006, 393, r.o. 3.8.1.

²³ HR 11 april 2006, *NJ* 2006, 393, r.o. 3.8.4.

²⁴ HR 12 september 2006, LJN: AX3862.

heeft willen verschaffen door iemand anders met die telefoon te laten bellen, immers dan was de opdracht wel geweest om ten tijde van de kraak te bellen.

De Hoge Raad bepaalt in dit arrest dat het Hof inderdaad ten onrechte voorbij is gegaan aan dit verweer. Om de volgende redenen had het Hof onder vigeur van het oude recht wel zonder overweging aan dit verweer voorbij mogen gaan: in de conclusie bij dit arrest werd door A-G Knigge betoogd dat van een motiveringsplicht geen sprake was. Volgens hem had de verdediging het verweer proberen op te poetsen tot een Meer en Vaartverweer, maar nu het verweer wel degelijk in strijd was met bepaalde bewijsmiddelen²⁵ kon dat niet het geval zijn. Onder het oude recht was er dus sprake geweest van een bewijsverweer dat door het bezigen van bewijsmiddelen aan de kant geschoven had kunnen worden. Dat de Hoge Raad hier evenwel een motiveringsplicht aanneemt geeft aan dat er situaties kunnen bestaan waar verweren gemotiveerd weerlegd moeten worden waar dat vóór 1 januari 2005 niet het geval was.

Ook in het derde te bespreken arrest²⁶ werd de problematiek rond artikel 359, tweede lid Sv besproken. De raadvrouw had in deze zaak het verweer gevoerd dat een getuige wiens verklaring gebezigd was voor het bewijs, niet betrouwbaar zou zijn. Vóór 1 januari 2005 had het verweer zonder motivering aan de kant kunnen worden geschoven, omdat verweren die betrekking hadden op de betrouwbaarheid van getuigen geen motiveringsplicht voor de rechter meebrachten. Omdat de Hoge Raad in dit geval wel een motiveringsplicht aanneemt, wordt ook hier de motiveringsplicht verruimd.

Het meest recente arrest betreft het arrest van 26 juni 2007.²⁷ De conclusie van de Hoge Raad in dit arrest is dat het Hof onterecht had nagelaten om ‘in het bijzonder’ de redenen op te geven waarom het niet is meegegaan met de alternatieve verklaring van de verdachte. Hierdoor had het Hof niet voldaan aan de voorwaarde zoals die door artikel 359, tweede lid Sv wordt gesteld indien de rechter wordt geconfronteerd met een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt. Op grond van artikel 359, achtste lid Sv is het arrest vernietigd. Ook hier heeft de Hoge Raad een motiveringsverplichting aangenomen waar dat voor 1 januari 2005 niet het geval zou zijn geweest. Het verweer van de verdediging had onder vigeur van de oude wetgeving door de rechter afgedaan kunnen worden als een bewijsverweer waarop hij niet expliciet hoefde te reageren. Nu dit bewijsverweer in casu uitdrukkelijk onderbouwd was

²⁵ Onder meer het resultaat van een geuridentificatieproef en het feit dat de verdachte werd aangehouden met de buitgemaakte juwelen in zijn bezit.

²⁶ HR 15 mei 2007, LJN: AZ9353.

²⁷ HR 26 juni 2007, LJN: BA3621.

en met redenen omkleed werd, is de rechter ten onrechte ongemotiveerd voorbij gegaan aan het verweer van de verdediging.

Zoals gezegd, blijkt uit deze recente jurisprudentie dat de motiveringsplicht ten opzichte van de situatie gelegen vóór 1 januari 2005 is verruimd. Destijds waren rechters op grond van bestendige jurisprudentie gehouden expliciet te reageren op bepaalde bewijsverweren omdat anders een leemte zou ontstaan bij de motivering van de beslissing. Deze jurisprudentie kwam, voor zover na te gaan, niet voort uit maatschappelijke druk. Nu moet de rechter in beginsel op ieder uitdrukkelijk onderbouwd standpunt reageren, indien hij daarvan relevant afwijkt. Waar de motiveringsplicht vóór 1 januari 2005 slechts daar bestond waar het wettelijke systeem tekort schoot, is zij nu uitgebreid naar alle gevallen waarin de verdediging een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt inneemt.

5. Het Promis-project

Hiervoor hebben wij betoogd dat onder meer het besef van het belang van gemotiveerde vonnissen een grote rol heeft gespeeld in de wijziging van artikel 359, tweede lid Sv. Dat dit besef inderdaad nadrukkelijk aanwezig is in de discussie over de toekomst van onze rechtspraak blijkt ook uit het thans lopende Promisproject, waarin ook het belang van goed gemotiveerde vonnissen voorop staat. In de overwegingen omtrent de Promis-projecten komt sterk naar voren dat zij in het licht van een verduidelijking van vonnissen gezien moeten worden. Dit doel is in onze ogen vergelijkbaar met het doel dat van de wijziging van artikel 359, tweede lid Sv uitgaat, vandaar dat het plaatsen van de Promis-projecten in het licht van artikel 359, tweede lid Sv relevant is.

‘Promis’ staat voor Project motiveringsverbetering in strafvonnissen. Het doel van Promis I was ‘motivering op maat’.²⁸ Het was een project dat door de strafsectoren binnen het ressort Arnhem is uitgevoerd. Promis I is gevolgd door het thans nog lopende project Promis II.²⁹ Het is onzes inziens geen toeval dat juist in het huidige tijdsgewricht deze projecten van start zijn gegaan, vrijwel synchroon lopend met de invoering van het bepaalde in artikel 359, tweede lid Sv. Dat de werkwijze, zoals voorgesteld in het kader van het Promis-project, de toets der kritiek doorstaat, blijkt uit recente jurisprudentie die wij hierna zullen bespreken. Het

²⁸ Project motiveringsverbetering in strafvonnissen, Eindrapport pilot Promis 26 mei 2005, p. 3.

²⁹ <[http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+\(PROMIS\).htm](http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/RvdR/Kwaliteit+van+de+Rechtspraak/Project+Motiveringsverbetering+in+Strafvonnissen+(PROMIS).htm)>

feit dat de het project Promis daarin onder meer in het licht van artikel 359, tweede lid Sv wordt geplaatst is op zichzelf al een onderbouwing voor onze these.

In een tweetal zaken heeft de PG Fokkens een vordering ingediend tot cassatie in het belang der wet.³⁰ De vraag was of de werkwijze van het Hof ten aanzien van de bewijsmotivering volstond in het licht van de motiveringsverplichtingen van artikel 359, tweede en derde lid Sv, nu die werkwijze erop neer kwam dat het Hof de redengevende feiten en omstandigheden waarop de beslissing steunt dat verdachte het tenlastegelegde heeft begaan, in een terstond uitgewerkt vonnis heeft vermeld in een bewijsredenering waarbij het Hof heeft volstaan met een verwijzing naar de wettige bewijsmiddelen waaraan die feiten en omstandigheden zijn ontleend.

De Hoge Raad stelde dat zo een zakelijke werkwijze niet onverenigbaar was met het wettelijk motiveringsstelsel, onder die voorwaarde dat de redengevende inhoud van het vonnis daarvan geen schade mag ondervinden. Ook moet de rechter redengevende feiten en omstandigheden strikt onderscheiden van door hem gedane gevolgtrekkingen en waar slechts wordt volstaan met gevolgtrekkingen zal niet worden voldaan aan de motiveringsplicht.³¹ De Promis-werkwijze heeft zich dus generaliter staande kunnen houden in het licht van artikel 359, tweede lid Sv.

6. Conclusies

Zoals gezegd staat de vraag centraal of met de tweede volzin van het tweede lid van artikel 359 Sv slechts codificatie wordt beoogd van reeds bestaand rechtersrecht aangaande de motiveringsplicht of dat het ziet op een verruiming van de motiveringsplicht voor de rechter bij bewijsverweren. Uit de Memorie van Toelichting – waarin de nadruk meer ligt op de bekende verdachte – wordt niet zonneklaar duidelijk wat nu precies wordt beoogd met de invoering van de tweede volzin en wordt ook overigens niet helder op welke situaties de wetgever precies het oog heeft.

De Hoge Raad heeft zich over deze vraag inmiddels meerdere malen uitgesproken en daaruit valt volgens ons niet anders te concluderen dan dat hij daarin een verruiming van de reeds bestaande motiveringsplicht van de strafrechter ziet. Naast deze jurisprudentie pleit voor deze conclusie, dat de redengeving die heeft geleid tot de jurisprudentie met betrekking tot bewijsverweren zoals deze gold vóór 1 januari 2005, een geheel andere is dan de ratio van de

³⁰ HR 15 mei 2007, LJN: BA0424 en HR 15 mei 2007, LJN: BA0425.

³¹ HR 15 mei 2007, LJN: BA0425, r.o. 5.6.

invoering van het bepaalde in de tweede volzin van het tweede lid van artikel 359, tweede lid Sv. Het eerste zag op het strafvorderlijk dichten van gaten tussen bewijsmiddelen enerzijds en gevoerde bewijsverweren anderzijds daar waar het strafvorderlijk motiveringsmodel tekort schoot. Het tweede ziet op iets heel anders: de maatschappelijke en politieke druk om vonnissen meer inzichtelijk en begrijpelijk te maken teneinde onder meer te komen tot een bredere aanvaarding van rechterlijke beslissingen – de externe werking – maar ook om te komen tot verhoging van kwaliteit en efficiënt werken – de interne werking.

Al met al geven recente ontwikkelingen in de maatschappij – de kritische kijk op de rechtspraak, de ontwikkelingen daarbinnen en de jurisprudentie – voldoende aanleiding om te stellen dat er met de invoering van artikel 359, tweede lid Sv een aanzet is gegeven tot een verruimde motiveringsplicht voor de rechters. Daarnaast mag gesteld worden dat die verruimde motiveringsplicht inmiddels in de praktijk zijn intrede heeft gedaan waardoor een impuls wordt gegeven die zeker zal leiden tot verhoging van de kwaliteit van rechterlijk werk.

Thans is het dus zo dat, in het geval de verdediging een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt inneemt ook als dat ziet op de hantering van bewijs, de rechter daarop zal moeten responderen in zijn vonnis, een vraag die in beginsel geheel losstaat van de vraag of bij achterwege blijven van dat respons sprake is van een leemte tussen het verweer enerzijds en de opgesomde bewijsmiddelen anderzijds.

De maatschappelijke druk is onmiskenbaar en heeft ook een aanzet gegeven tot projecten zoals Strafvordering 2001 en Promis. Ook thans nog vindt debat plaats over de legitimiteit van de rechtspraak (zoals over de vraag of lekenrechtspraak moet worden ingevoerd³²) en dat is maar goed ook. Immers, de rechterlijke macht zal met een kritisch oog moeten blijven kijken naar haar functioneren en de maatschappelijke effecten daarvan.

En wat Promis betreft: het is niet toevallig dat dit project in het huidige tijdsgewricht op sympathie kan rekenen en ongeveer gelijktijdig met de invoering van het tweede lid van artikel 359, tweede lid Sv van zuurstof is voorzien. Ook hierin speelt inzichtelijkheid en legitimiteit van rechtspraak een cruciale rol, hetgeen zal leiden tot meer begrip en maatschappelijke acceptatie van strafrechtspraak.

Zoals men in het Latijn pleegt te zeggen: *‘Damnant quod non intelligunt’*³³ (Zij veroordelen wat ze niet begrijpen).

³² <http://www.politiek-cv.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=1984>

³³ Marcus Tullius Cicero